

BIẾN ĐỔI VĂN HÓA LÀNG NGHỀ VẠN PHÚC - SỰ THAY ĐỔI TẤT YẾU KHI GẮN VỚI PHÁT TRIỂN DU LỊCH HIỆN NAY

NGUYỄN THỊ THANH LOAN

Email: thanhloanhnt271980@gmail.com

Trường ĐHSP Nghệ thuật TW

CULTURAL SHIFT OF VAN PHUC SILK VILLAGE - IS INEVITABLE IN LINE WITH THE CURRENT TOURISM DEVELOPMENT

TÓM TẮT

Văn hóa là giá trị tinh thần và vật chất của con người đưa con người đến thế giới văn minh và phát triển. Văn hóa là sản phẩm được hình thành, tích lũy qua các giai đoạn lịch sử để trở thành cái đẹp, có giá trị và là thước đo nhân bản con người. Văn hóa liên kết con người giữa quá khứ, hiện tại, tương lai... Văn hóa có tính hệ thống, tính giá trị, tính nhân sinh, tính lịch sử vì nó luôn vận động, kế thừa và biến đổi. Văn hóa luôn được con người sáng tạo, tác động vào tự nhiên để phù hợp với quy luật phát triển, sự giao thoa hội nhập với thế giới. Biến đổi văn hóa, một khái niệm đa diện đang tác động, ảnh hưởng sâu rộng đến nhiều thành tố văn hóa trong đó có các làng nghề truyền thống ở Việt Nam. Vạn Phúc luôn được biết đến là trung tâm tơ lụa xuyên suốt chiều dài lịch sử, sự thay đổi khi gắn với phát triển du lịch để bảo tồn các giá trị văn hóa làng nghề, thúc đẩy quá trình sản xuất sản phẩm lụa truyền thống thành hoạt động xác nhận hàng hóa có nguồn gốc rõ ràng đem lại giá trị thương mại để phát triển bền vững làng nghề. Sự biến đổi định lượng theo giá trị vật chất và tinh thần qua thực tế tại phường Vạn Phúc, quận Hà Đông hiện nay đó là sự dịch chuyển theo cơ chế thị trường linh hoạt gắn với phát triển du lịch để thu hút du khách trong và ngoài đến tìm hiểu, tham quan và mua sắm phù hợp với điều kiện bối cảnh của xã hội đương đại.

Từ khóa: Một số khái niệm chung về sự biến đổi văn hóa, Nghề và người làng lụa Vạn Phúc hiện nay, Sự thay đổi làng nghề Vạn Phúc khi gắn với phát triển du lịch

ABSTRACT

Culture is the embodiment of material and spiritual values, leading people to a civilized and developed world. Culture is a product formed and accumulated over historical periods to become the beauty, merit and a measure of human humanity. Culture creates a generation bond between people in the past, present and future. Culture is systematic, valuable, humane, and historical because it is always moving, inheriting and changing. Culture has been created, exerting influence on not only humans but also nature and adjusting to the laws of development, interference and integration with the world. Cultural shift, a multi-faceted concept, is affecting many cultural aspects, including traditional craft villages in Vietnam. Van Phuc has always been known as the silk center throughout history with the change being associated with tourism development to preserve the cultural values of the craft village, thereby turning the production of traditional silk products into activities of certifying goods of reliable origin to bring commercial values and sustainable development. The quantitative change in terms of material and spiritual values through reality in Van Phuc ward, Ha Dong district today is a shift under a flexible market mechanism associated with tourism development to inspire not only domestic but also foreign visitors to come, learn, visit and purchase items in today's social context.

Keywords: Definitions of cultural shift, Van Phuc's craftsmanship, Van Phuc's transformation in accordance with tourism booming

1. Một số khái niệm biến đổi văn hóa

Văn hóa là bộ phận quan trọng trong đời sống con người. Để hiểu văn hóa chuyên tải những nội dung qua đặc điểm biểu hiện luôn là hướng nghiên cứu chủ đạo của nhiều nhà Văn hóa học Việt Nam và thế giới. Khi nước ta tiến hành đổi mới (1986) văn hóa trở thành mục tiêu, động lực phát triển kinh tế, xã hội với nhiều công trình luận bàn khái niệm, đối tượng văn hóa như Văn hóa Việt Nam và cách tiếp cận mới của Phan Ngọc (1994), Văn hóa học đại cương và cơ sở văn hóa Việt Nam do Trần Quốc Vương chủ biên (năm 1996), Văn hóa học của Đoàn Văn Chúc (1997), Mấy vấn đề lý luận và thực tiễn xây dựng văn hóa ở nước ta của Hoàng Vinh (1999)... Một số công trình nghiên cứu văn hóa do tác giả nước ngoài được dịch, xuất bản tại Việt Nam như Văn hóa học những lý thuyết nhân học văn hóa của A.A.Belik (2000), Văn hóa học của V. M. Rôdin (2000), Văn hóa nguyên thủy của E.B. Tylor (2001). Như vậy, nghiên cứu biến đổi văn hóa được nhiều nhà văn hóa- nhân học- dân tộc học- xã hội học thế giới tập hợp thành một số lý thuyết quan trọng, tiêu biểu như công trình Hiện đại hóa, biến đổi văn hóa và sự duy trì những giá trị văn hóa truyền thống của 2 tác giả Ronald Inghart và Wayne E. Baker¹. Trọng tâm nghiên cứu chỉ rõ biến đổi văn hóa là trọng lực của xã hội trong tiến trình hiện đại hóa.

Với nội hàm đa tiếp cận, văn hóa phản ánh đa diện đời sống vật chất, tinh thần con người. Một trong khái niệm văn hóa mang tính tổng thuật được tổng giám đốc UNESCO Federico Mayor Znanogza nêu với hàm nghĩa gìn giữ giá trị lịch sử nhân loại trong bài: Thập kỷ thế giới phát triển văn hóa: "Văn hóa là tổng thể sống động các hoạt động sáng tạo trong quá khứ và trong hiện tại. Qua các thế kỷ, hoạt động sáng tạo ấy đã hình thành nên một hệ thống các giá trị, các truyền thống và các thị hiếu - Những yếu tố xác định đặc tính riêng của mỗi dân tộc"². Là tổng thể hoạt động sáng tạo của con người từ quá khứ đến hiện tại, tự thân văn hóa luôn đối ứng phù hợp điều kiện môi sinh. Cụ thể, nhiều cộng đồng làng xã (đồng bằng, miền núi, ven biển) đối diện xu thế công nghiệp hóa, hiện đại hóa (CNH- HĐH) đã chuyển sang mô hình chuyên canh phù hợp cơ chế thị trường và cơ cấu xã hội đòi hỏi ứng dụng kiến thức khoa học, tạo hiệu quả hàng hóa chất lượng cao.

Sau năm 1975, nhiều nhà nghiên cứu quan tâm hệ thống chức năng văn hóa, xác định biến đổi là quy luật vận động đặc hữu như: Tô Duy Hợp, Nguyễn Văn Chính, Lương Hồng Quang. Trong công trình: Văn hóa học dẫn luận, Phạm Đức Dương nêu biến đổi văn hóa qua quan hệ định tính giao thoa, tiếp biến: "Quy luật vận động và biến đổi là chung cho muôn loài, là thuộc tính quan trọng nhất, là phương thức tồn tại của vật chất, điều đó có nghĩa là cái bất

biến của sự sống là vận động và biến đổi. Dưới hình thức chung nhất, vận động là sự biến đổi nói chung, là sự tác động qua lại giữa các khách thể vật chất. Con người và văn hóa cũng không nằm ngoài quy luật vận động của tạo hóa. Một trong những nguyên nhân của sự biến đổi văn hóa là do sự giao lưu, tiếp xúc với các nền văn hóa khác. Ở đây có sự gặp gỡ những kiểu lựa chọn khác mình và tất yếu diễn ra sự giao thoa văn hóa dẫn đến những tiếp biến văn hóa với tốc độ khác nhau. Chính những quy định đó quy định sự biến đổi văn hóa của các dân tộc"³. Phạm Đức Dương nhấn mạnh biến đổi văn hóa qua chỉ dấu đặc trưng:

Tính hệ thống: phát hiện mối liên hệ giữa hiện tượng, sự kiện thuộc một nền văn hóa tiến triển theo quy luật hình thành, phát triển.

Tính giá trị: "văn hóa trở thành cái đẹp, thành có giá trị", là thước đo nhân bản con người. Biến đổi văn hóa định lượng theo giá trị vật chất, giá trị tinh thần.

Tính nhân sinh: biến đổi văn hóa do con người sáng tạo, tác động vào tự nhiên.

Tính lịch sử: văn hóa là sản phẩm được hình thành, tích lũy qua nhiều giai đoạn, thế hệ. Tính lịch sử duy trì bằng truyền thống văn hóa, tạo cho văn hóa bề dày, chiều sâu, buộc văn hóa thường xuyên tự điều chỉnh và phân bổ lại các giá trị.

Bên cạnh đó nhà nghiên cứu Nguyễn Thị Phương Châu⁴ trình bày luận điểm lý thuyết thích nghi văn hóa trong quá trình hội nhập trong cuốn sách Biến đổi văn hóa ở các làng quê hiện nay những tác động của quá trình công nghiệp hóa, đô thị hóa đã làm cho đời sống xã hội của dân cư làng xã có những thay đổi nhanh chóng hiện nay "Vì vậy, xã hội và văn hóa thường có sự hội nhập tốt, ổn định, nếu văn hóa thay đổi thì phần lớn là do tác động từ bên ngoài... Cùng các trường hợp nêu ra trên đây là hàng loạt các luận điểm lý thuyết về thích nghi văn hóa, hội nhập văn hóa, sinh thái học văn hóa...". Tác giả phân tích yếu tố biến đổi quan trọng tạo diện mạo mới ở nông thôn hiện nay xuất phát từ nghề nghiệp với quá trình công nghiệp hóa. Qua đó, giải quyết câu hỏi: văn hóa làng biến đổi như thế nào khi tác động cơ khí hóa công nghiệp trở thành trọng số sản xuất nông nghiệp? Toàn bộ công trình tập trung bốn nội dung chủ đạo: (1) Không gian và cảnh quan làng; (2) Di tích, tín ngưỡng và lễ hội; (3) Phong tục tập quán; (4) Sự tiếp cận thông tin và các loại hình giải trí. Kết quả nghiên cứu chỉ rõ không gian văn hóa làng xã Việt Nam có xu hướng mở, phong tục tập quán cổ truyền chịu ảnh hưởng yếu tố mới từ xã hội đô thị. Các lớp chồng lấn, đan xen giữa truyền thống- đương đại cho thấy biến đổi văn hóa là sự dịch chuyển mang tính quy luật cấu trúc làng trong bối cảnh đô thị hóa. Biến đổi văn hóa được nhiều nhà khoa học nghiên cứu trong sự gắn kết với quá trình toàn cầu hóa, quá trình chuyển đổi xã

hội, những chính sách như gắn với phát triển du lịch để điều chỉnh quản lý trong xã hội trở thành nguyên nhân trực tiếp tạo nên sự biến đổi văn hóa mạnh mẽ hiện nay. Từ một số luận điểm, khái niệm trên, qua thực tế tại một số làng nghề trong đó có làng nghề Vạn Phúc (hiện nay là phường Vạn Phúc, quận Hà Đông) thì biến đổi văn hóa cần được nhìn nhận trong mối quan hệ tương tác với hoạt động du lịch góp phần bảo tồn các giá trị văn hóa của một làng nghề.

2. Nghề và người làng lụa Vạn Phúc hiện nay

Tên gọi làng Vạn Phúc- Hà Đông⁵ gắn liền với nghề cửi canh theo suốt chiều dài lịch sử chôn kinh kỳ Thăng Long- Đông Đô- Hà Nội. Như một định thức, người Vạn Phúc giữ nếp sống nền nã truyền thống, tạo hình ảnh văn hoá làng đầy mỹ cảm, được tao nhân mặc khách ghi nhận qua ca dao, truyện kể, ngôn ngữ giàu cảm xúc. Khung cảnh làng Vạn Phúc tiêu biểu nghề dệt lụa truyền thống, trên các trục đường chính vào làng không khí nhộn nhịp, tấp nập, các gian hàng bày bán nhiều sản phẩm lụa phong phú như túi, ví, khăn, gói gắn liền thương hiệu nghề nhân nổi tiếng: Mào silk, Sơn Hải silk, Thanh Hòa silk, Thân silk phù hợp thị hiếu người tiêu dùng. Cảnh quan làng Vạn Phúc đang tái tạo giá trị không gian nghề dệt lụa với các gian hàng kinh doanh với nhiều hình thức phong phú, đa dạng mẫu mã, sản phẩm. Trong cửa hàng, các loại lụa nổi trội, tạo dấu ấn văn hóa Việt đặc sắc, những tà áo dài truyền thống rộng, thoáng, mềm, uyển chuyển, duyên dáng cùng váy tứ thân, năm thân. Đồng thời áo dài được thiết kế mới phù hợp thị hiếu hiện đại. Người viết đã gặp, trao đổi với du khách tên Henry (Manchester, Anh) khi trả lời câu hỏi: How do you feel about Van Phuc silk village Vietnam? David nói “Van Phuc silk village is indeed a traditional beautiful silk and elegant has impressed me about human Vietnam, they are very talented!”⁶. Hiện nay, tại phường Vạn Phúc với sự thay đổi rất nhiều dịch vụ giải trí trên đất chợ cũ và khu vực làng nghề mới. Du khách đến Vạn Phúc không chỉ tham quan, tìm hiểu giá trị nghề truyền thống mà còn khám phá nhiều món ăn đặc trưng lưu dấu chôn kinh kỳ như: bún thang, phở, cốm, chả cá Lã Vọng, phở... Bên cạnh là con đường phố lụa ở khu vực trung tâm với nhiều hàng ô rọc rỡ sắc màu tạo khung cảnh ấn tượng, tái hiện làng nghề lụa Vạn Phúc hấp dẫn nhiều khách du lịch đến đây nhất định phải chụp ảnh kỷ niệm với địa điểm check-in lý tưởng này.

Bên cạnh đó hoạt động du lịch văn hóa tìm hiểu di tích lịch sử văn hóa, di tích lịch sử cách mạng và lễ hội. Khách du lịch đến Vạn Phúc không chỉ mang về những tấm lụa ưng ý mà còn được tìm hiểu, nghe kể những câu chuyện, truyền thuyết gắn liền với ngôi làng truyền thống này qua hệ thống Đình, Chùa, Miếu, đền thờ Tổ nghề, Trung tâm bảo tồn lụa Vạn Phúc, trung tâm sinh vật cảnh, phố đồ cổ - đồ xưa, nhà

lưu niệm Chủ tịch Hồ Chí Minh... mà còn tham gia các hoạt động lễ hội tạo nên những điểm nhấn tạo diện mạo mới của một làng nghề. Cụ Chính⁷ người dân địa phương kể: Trước cách mạng tháng 8 Vạn Phúc có các lễ hội: đền Phường Cửi 1 (5- 8 tháng giêng), Hội làng (9-16 tháng giêng), Lễ Hàn Thực (3/3 âm lịch), Lễ Đoan Ngọ (5/5 âm lịch), Lễ hội Phường Cửi 2 (9-11 tháng 8 âm lịch). Cụ cho biết, người Vạn Phúc tổ chức lễ đán mùa thu vào ngày 10 tháng 8, ngày 25 tháng Chạp Âm lịch hàng năm là hội thành hoàng làng. Tổ chức lễ lớn, long trọng là lễ hội đền Phường Cửi và hội Làng vào dịp đầu năm (Lễ đám mùa xuân), và 5 năm một lần, người dân làm đại đám rước thành hoàng làng từ Đình tới Miếu làng. Trong dịp lễ hội, người Vạn Phúc trình diễn những thước vải, quần áo được dệt may, chọi gà, đánh vật, thi hát với sự đa dạng nhiều màu sắc... nhưng hoạt động chính của lễ hội là nghề dệt qua hình ảnh những cô gái được tái hiện quay quang gánh lụa phía trước đoàn rước khung cửi cổ “di động” bên trong một nữ nghệ nhân ngồi dệt đã tạo nên sức hấp dẫn với nhiều du khách. Hội làng nghề thường được tổ chức vào ngày 12-13 tháng giêng, với sự tham gia khoảng hơn 1.000 người, thu hút sự quan tâm của nhiều du khách thập phương và quốc tế.

Đến nay, làng nghề Vạn Phúc tuy đã trở thành phường Vạn Phúc, nhưng khi nhắc đến nhiều khách trong nước và ngoài nước vẫn gọi là làng lụa Vạn Phúc, là trung tâm tơ lụa, nơi nghề dệt đạt đến độ tinh xảo, dệt gấm tiến vua. Khách du lịch đến Vạn Phúc không chỉ ngắm cảnh mà còn tham quan nơi sản xuất, trực tiếp tiếp xúc thợ thủ công, tham gia công đoạn sản xuất sản phẩm lụa qua các bước: nuôi tằm, lấy kén, se tơ, quay tơ, dệt, phơi, nhuộm với các mẫu hoa văn thường là hình ảnh quen thuộc của dân tộc như lũy tre làng, hay rồng, phượng. Nghệ nhân Nguyễn Hữu Chính mở xưởng sản xuất lụa tại nhà cho biết “Khung cửi dệt hàng trơn cấu tạo đơn giản, có một tầng và có bàn go thẳng (hay còn gọi là go lãn) và tùy theo từng thời kỳ mà bàn go thẳng làm bằng gỗ hay thép. Hai “cái” cửa khung cửi được làm bằng gỗ tốt, được đặt nằm ngang trên bốn chân canh và chạy song song với mặt đất, cách mặt đất khoảng 0,55m. Dựng trên hai “cái” khung cửi là bốn chiếc “trụ” khung cửi với chiều cao khoảng 1,19m. Trên đầu của 4 trụ có đế bộ “song hành”, “đòn gánh khố” và “con cò”... một tấm lụa đẹp bắt buộc trải qua quy trình kỹ thuật phức tạp, các công đoạn: khâu tơ, khâu hồ, khâu dệt, khâu chuội và nhuộm”⁸. Qua tham quan quy trình sản xuất lụa tại Vạn Phúc, khách du lịch trong và ngoài nước hài lòng với quy trình, đặc biệt thích thú khi xem quy trình dệt lụa.

Sự thay đổi, hấp dẫn hơn khi khách du lịch gặp gỡ, trò chuyện với nghệ nhân làng nghề. Trong quá trình phục hồi giá trị văn hóa truyền thống, làng nghề tiếp

thu những tinh hoa văn hóa thế giới, không để hiện tượng “đồng hóa” mà tô điểm nét văn hóa riêng cho sản phẩm lụa thủ công truyền thống Vạn Phúc. Những người có công là nghệ nhân, thợ giỏi làng nghề. Khách du lịch đến làng lụa Vạn Phúc ngoài nhu cầu tham quan, mua sắm, tìm hiểu phong tục, tín ngưỡng còn trò chuyện nghệ nhân. Bác Chính phó chủ tịch hiệp hội làng nghề tâm sự “Các nghệ nhân ở làng lụa Vạn Phúc với tâm huyết giữ cho làng nghề tồn tại do vậy họ đã đào tạo lớp lớp các thế hệ con cháu trong làng. Với sự kiên trì truyền dạy nghề, hết ngày này sang ngày khác, năm này sang năm khác, theo các phương pháp như: cầm tay chỉ việc, vừa học vừa làm ... các nghệ nhân nơi đây đã tạo ra những đội ngũ thợ lành nghề ngay tại khu vực nơi mình sinh sống”. Bác cho biết ở Vạn Phúc có nhiều nghệ nhân đạt giải thưởng các cấp như: 03 cơ sở đạt danh hiệu Doanh nhân tiêu biểu (cơ sở dệt Nguyễn Hữu Chinh, Triệu Văn Mão, Phương Linh), 01 cơ sở được tổng cục du lịch chứng nhận điểm mua sắm hàng đầu Việt Nam (cơ sở nghệ nhân Triệu Văn Mão), 01 cơ sở được tổ chức Quốc tế Anh công nhận thuộc top 100 nhà cung cấp đáng tin cậy tại Việt Nam (cơ sở Phong Thư); Hàng trăm mẫu sản phẩm làng nghề đạt giải cao như giải Bông hồng vàng Thủ đô; quả cầu vàng Festival Huế; Tinh hoa Việt Nam; sản phẩm công nghiệp nông thôn tiêu biểu; sản phẩm thủ công tiêu biểu Hà Nội; thiết kế mẫu sản phẩm thủ công mỹ nghệ HN,...

Qua trò chuyện với nghệ nhân cho thấy nghề và người dệt lụa đây ấp những câu chuyện thăng trầm, đời sống dân Vạn Phúc trước đây lúc vinh hoa phú quý, lúc thì buồn – nghèo – khổ, tất cả phụ thuộc vào hoàn cảnh kinh tế. Nghệ nhân Nguyễn Hữu Chinh cho biết, sự biến đổi làng lụa Vạn Phúc từ 2015 đến nay gắn liền quá trình sáng tạo, truyền nghề qua các thế hệ, ngoài cách dệt truyền thống còn đổi mới cách nhuộm vải mới tạo hoa văn, góp phần thúc đẩy thương hiệu “Lụa Hà Đông” đảm bảo 100% chất liệu tơ tằm nhằm gìn giữ, bảo tồn nghề truyền thống. Điều này được nhiều công ty lữ hành: Vietnamtourism, Saigontourist, Hương Giang tourist...tham gia quảng bá, thiết kế, xây dựng website bán hàng, kiện toàn tổ chức Hiệp hội làng nghề Vạn Phúc với những người giỏi nghề, có khả năng lãnh đạo, quản lý, tổ chức... Du lịch thông qua xuất khẩu tại chỗ đã thúc đẩy quá trình trao đổi hàng hóa, khi khối lượng đặt hàng tăng cao thông qua hoạt động xuất khẩu tại chỗ. Với bàn tay khéo léo, tình yêu nghề, những nghệ nhân đã tạo nên hình ảnh lụa Vạn Phúc luôn duy trì, thịnh vượng, đẹp trong mắt du khách trong và ngoài nước. Sự thay đổi gắn với phát triển, bảo tồn làng nghề tạo nên hoạt động tham quan, mua sắm sản phẩm Lụa Vạn Phúc trong khu trung tâm nghề truyền thống. Không gian được xây dựng khoảng 5.000m² với các chức năng như trưng bày, bảo tồn các giá trị của nghề thủ

công như các công cụ, quy trình, công nghệ sản xuất, sản phẩm thủ công của làng nghề, kết hợp với bán hàng lưu niệm gắn logo sản phẩm, giữ uy tín chất lượng làng nghề. Tham quan mua sắm tại khu trung tâm nghề truyền thống lụa Vạn Phúc, du khách được cảm nhận sự đa dạng, phong phú qua nhiều chủng loại như: lụa, vóc, the, đũi... nhưng lụa và vóc là những mặt hàng được yêu thích nhất. Sản phẩm lụa Vạn Phúc không chỉ đáp ứng nhu cầu trong nước mà còn phục vụ xuất khẩu tại chỗ thông qua hoạt động du lịch từ một sản phẩm thủ công, lụa Vạn Phúc đã vượt qua giá trị hàng hóa đơn thuần đã trở thành một sản phẩm văn hoá được coi là biểu tượng của cái đẹp.

Dù có nhiều thay đổi, nhưng người dân Vạn Phúc luôn tự hào về nghề truyền thống dệt lụa, lụa Vạn Phúc bền đẹp, khoác tấm áo lên người sẽ thấy mềm mại và nhẹ nhàng. Trải qua nhiều năm tháng lụa Vạn Phúc luôn giữ được những thủ pháp nghệ thuật truyền thống và trong các loại lụa cổ truyền Vạn Phúc như lụa Vân âm áp vào mùa đông và mát mẻ vào mùa hè, hoa văn trang trí trên vải lụa rất đa dạng như mẫu Song hạc, mẫu Thọ đỉnh, mẫu Tứ quý ... bộ trang phục lụa Vân trở nên duyên dáng, sống động, là một sản phẩm nổi tiếng hiện nay. Đi dọc theo các tuyến đường nối vào trung tâm phố nghề truyền thống, các cửa hàng bán lụa tơ tằm mọc lên ngày càng nhiều, hình thành ba dãy phố lụa với trên 100 cửa hàng nhằm đáp ứng nhu cầu ngày càng tăng của du khách. Việc gắn với hoạt động du lịch, làng nghề thay đổi nhận thức rõ giá trị bảo tồn, phục hồi giá trị văn hóa truyền thống. Khách du lịch yêu thích vẻ đẹp độc đáo, riêng biệt lụa Vạn Phúc, có thể may vãn dọc, hoa chim hay vãn ngang, hoa nổi của tấm lụa. Sản phẩm với kiểu cách đa dạng: hàng trơn, khổ rộng, tơ tằm nguyên chất, vãn, cùng chất liệu khác nhau như lụa thường, ngang xe, dọc tơ chập, ngang tơ chập, dọc tơ xe... làm hài lòng khách du lịch trong, ngoài nước...

3. Sự thay đổi làng nghề Vạn Phúc khi gắn với phát triển du lịch

Trong xu thế hội nhập, đời sống kinh tế - văn hóa – xã hội nước ta đều có những thay đổi theo hướng hiện đại. Sự giao lưu quốc tế về du lịch văn hóa ngày càng mở rộng, giá trị văn hóa làng nghề được khai thác, triển khai thông qua các hoạt động du lịch văn hóa với các yếu tố như: không gian, cảnh quan môi trường, giá trị lịch sử, huyền thoại, giá trị tâm linh, tinh thần, nghệ thuật, giá trị cộng đồng, giá trị khoa học, kinh tế, đạo đức... thì đó là những giá trị văn hóa sống. Gắn kết với phát triển du lịch văn hóa để bảo tồn, phát huy, tạo môi trường tái tạo các giá trị văn hóa làng nghề truyền thống đã được chứng minh rõ qua thực tế một số làng nghề truyền thống ở Hà Nội hiện nay. Trên thực tế có nhiều công trình nghiên cứu dân tộc học như (Malita, 2006, Lê Hồng Lý và các cộng sự 2011) đã chỉ ra rằng, sự phát triển của du lịch

đã tạo một môi trường mới cho sự hồi sinh và tái tạo văn hóa truyền thống. Với nguồn lợi kinh tế từ việc “bán” các sản phẩm văn hóa cho khách du lịch, giới thiệu những thực hành văn hóa riêng biệt của tộc người cho khách du lịch trong và ngoài nước đã trở thành một động lực lớn cho người dân tự sưu tầm và bảo tồn các giá trị thực hành văn hóa truyền thống. Hiện nay, trong sự hội nhập, giao thoa văn hóa gắn kết với phát triển du lịch trong và ngoài nước thì nhiều phong tục tập quán xưa không mất đi mà lại được chính cộng đồng khôi phục và bảo tồn thông qua các sản phẩm văn hóa phục vụ cho hoạt động du lịch văn hóa.

Đầu thế kỷ XXI, Hà Nội với những biến đổi theo xu thế hiện đại, tiến bộ, nền kinh tế thị trường đòi hỏi các làng nghề truyền thống phải vận hành, chuyên dịch cơ cấu đúng thực tế đang đặt ra. Hoàn cảnh khó khăn kéo theo nhiều giá trị văn hóa của làng nghề thủ công truyền thống dần bị mai một, bí quyết nghề nghiệp bị thất truyền không được các thế hệ sau tiếp thu và phát huy dẫn đến mất bản sắc nghề, thương hiệu của làng nghề bị phai mờ. Du lịch đã làm thay đổi không chỉ với nghề dệt mà nhiều khía cạnh đời sống vật chất và tinh thần tại phường Vạn Phúc để phù hợp với vận hành theo quy luật của cuộc sống hiện nay. Việc phát triển nghề truyền thống gắn kết với hoạt động du lịch thì đời sống của các nghệ nhân cũng sung túc hơn, đáp ứng được nhu cầu của đời sống với thợ dệt lụa và kinh doanh lụa.

Trong khoảng năm 2015 đến nay trước khi dịch bệnh covid-19 diễn ra, Vạn Phúc luôn là điểm du lịch hấp dẫn giữa lòng Hà Nội gắn với các chuỗi DLVH của các công ty du lịch Hà Nội, Vietnamtourist, Saigontourist, Viettravel đưa khách tới tham quan tìm hiểu các điểm như: nhà cổ truyền thống, đình, chùa, miếu, nói chuyện với nghệ nhân, giới thiệu sản phẩm lụa truyền thống, kinh doanh phố nghề, lễ hội truyền thống làng nghề... Đến với Vạn Phúc Với khách du lịch sẽ được tìm hiểu phong tục như lễ tết – lễ hội hàng năm trở thành một trong những sản phẩm thực hành văn hóa truyền thống của người dân Vạn Phúc sẽ được truyền từ thế hệ này sang thế hệ khác theo thời gian chu kỳ và có tính lịch sử. Qua những thực hành văn hóa của phong tục lễ hội hàng năm, khách du lịch thập phương có thể nhận dạng và tiếp cận với nền văn hóa truyền thống và những hiện tượng văn hóa đa dạng... Thay đổi khi gắn kết văn hóa trong du lịch để tồn tại giá trị bản sắc văn hóa sống của nghề dệt lụa, thông qua hoạt động du lịch văn hóa làng nghề truyền thống để bảo tồn giá trị văn hóa làng nghề, làm nên thương hiệu lụa Vạn Phúc trong mỗi cái nhìn tinh tế của khách du lịch trong và ngoài nước.

Hiện nay, nhờ có hoạt động du lịch mà nhiều khách

du lịch biết đến sản phẩm lụa Vạn Phúc nhiều hơn do vậy dù ảnh hưởng dịch bệnh covid-19 nhưng tại làng nghề Vạn Phúc vẫn nhận được nhiều đơn đặt hàng các loại lụa, gấm của khách du lịch trong và ngoài nước đặt mua qua hình thức online. Truyền thông đa phương tiện cũng góp phần quảng bá các sản phẩm từ nghề dệt, hơn thế thông qua các công ty lữ hành, sách báo, truyền hình để khách du lịch dễ dàng biết đến giá trị văn hóa làng nghề nhiều hơn. Vạn Phúc cũng đã có trang web riêng và đưa lên đó những thông tin, hình ảnh sản phẩm... của làng nghề phối hợp với trang web của các công ty du lịch khách sạn như Sông Nhuệ, Quận Hà Đông, các công ty lữ hành như: Vietnamtourism, Saigontourist, Viettravel... khai thác trong hoạt động du lịch. Dịch bệnh covid-19, Du lịch Vạn Phúc trải qua nhiều thăng trầm nhưng vẫn tồn tại, phát triển như một điểm văn hóa về thu hút khách du lịch tới thăm quan và mua sắm trên các phương tiện thông tin từ việc ứng dụng công nghệ số được du khách quan tâm, trao đổi hàng hóa sản phẩm truyền thống từ đó đời sống của các nghệ nhân, thợ, người kinh doanh... giảm bớt được khó khăn và gắn bó với nghề nhiều hơn.

Trong xu thế hội nhập, đời sống kinh tế - văn hóa – xã hội nước ta đều có những bước tiến thay đổi theo sự vận động của sự giao lưu quốc tế. Làng nghề gắn với phát triển du lịch để bảo tồn, phát huy, tạo môi trường tái tạo các lớp giá trị văn hóa qua các yếu tố như: không gian, cảnh quan môi trường, giá trị lịch sử, giá trị tâm linh, nghệ thuật, giá trị cộng đồng... Gắn kết với du lịch để phục hồi các giá trị văn hóa làng nghề truyền thống đã được chứng minh rõ qua một số làng nghề truyền thống ở Hà Nội qua nguồn lợi kinh tế từ việc “bán” các sản phẩm làng nghề cho khách du lịch. Lụa Vạn Phúc và gấm Bát Tràng là những làng nghề đang được Sở Văn hóa và Du lịch Hà Nội đầu tư xây dựng thành hai điểm đến đặc trưng cho du lịch làng nghề thủ đô. Gắn kết với phát triển du lịch nhiều phong tục tập quán xưa của làng nghề truyền thống không mất đi mà lại được chính cộng đồng khôi phục và bảo tồn thông qua các sản phẩm văn hóa phục vụ trong hoạt động du lịch.

Biến đổi văn hóa nói chung, biến đổi văn hóa làng nghề nói riêng đang là một xu hướng tất yếu của lịch sử thời đại, đặc biệt trong giai đoạn hiện nay, sự biến đổi văn hóa là một trong những yếu tố làm thay đổi diện mạo của các làng nghề truyền thống ở nước ta. Biến đổi chính là điều kiện để các làng nghề có thể thay đổi, tồn tại và phát triển theo quy mô, mức độ khác nhau. Đây là quy luật khách quan và diễn ra trên nhiều phương diện của đời sống vật chất và tinh thần trong cộng đồng cư dân của các làng nghề. Trong bức tranh toàn cảnh về các làng nghề truyền thống có nhiều biến đổi để phù hợp với thời đại, mang lại diện mạo mới trong bối cảnh phát triển kinh tế, văn hóa -

CULTURE

xã hội thì gắn với phát triển du lịch văn hóa làng nghề là một trong những hướng đi mới tại Vạn Phúc hiện nay. Qua thực tế khi gắn kết du lịch văn hóa tại phường Vạn Phúc hiện nay, người dân Vạn Phúc đã tự học tiếng nước ngoài để phục vụ, tìm hiểu văn hóa khách ngoại quốc, người dân Vạn Phúc đang thay đổi tự điều chỉnh mình thông qua việc bồi dưỡng kiến thức, cung cách bán hàng, sao cho “vừa lòng khách đến đẹp lòng khách đi” thể hiện cách ứng xử văn hóa, xứng danh là một sản phẩm văn hóa đặc sắc Hà Nội nghìn năm văn hiến.

Trong hơn 5 năm qua từ 2005 – 2021, hoạt động du lịch làng nghề tại Vạn Phúc cũng có tác động, làm thay đổi mọi mặt đời sống của người dân. Kinh tế phát triển nhờ những con số lũy tiến trong doanh thu trong hoạt động du lịch, đời sống vật chất và tinh thần của nghệ nhân, nhân dân được quan tâm, sản phẩm làng nghề được lan tỏa đi khắp mọi nơi bằng con đường ngoại giao du lịch. Vạn Phúc đã vận dụng truyền thông, mạng xã hội để trao đổi sản phẩm nghề với khách du lịch trong và ngoài nước bằng hình thức online. Hình ảnh làng nghề truyền thống dệt lụa Vạn Phúc gắn kết với hoạt động du lịch văn hóa luôn xuất hiện trên những phương tiện thông tin góp phần giới thiệu và quảng bá sản phẩm nghề truyền thống tới bạn bè quốc tế để khẳng định những giá trị văn hóa truyền thống thời đại công nghiệp hóa, hiện đại hóa hiện nay. Hoạt động gắn với du lịch là một phương thức để đưa giá trị văn hóa cả về vật chất lẫn tinh thần đến với công chúng, thông qua hoạt động du lịch, những di sản văn hoá vốn đang bị “bảo tàng hóa” trở thành những di sản sống được phục vụ, công hiến, đáp ứng nhu cầu tìm hiểu và nghiên cứu của con người. Thông qua hoạt động du lịch, mỗi một làng nghề là một địa chỉ du lịch sẽ giới thiệu được những nét văn hoá, sản phẩm nghề, các lễ hội, các phong tục tập quán.. để phục vụ nhu cầu tìm hiểu của du khách trong và ngoài nước. Du lịch là một trong những phương thức giữ gìn bản sắc văn hoá dân tộc đi liền với sản xuất hàng hóa cùng đó là việc khôi phục những phong tục tập quán tốt đẹp của một làng nghề.

4. Kết luận

Đô thị hóa ở các vùng ven đô thành phố là một trong những biểu hiện của sự phát triển kinh tế, hội nhập xã hội của một địa phương khi thực hiện chính sách mở cửa, hội nhập kinh tế quốc tế và khu vực. Trước bối cảnh xã hội thay đổi, văn hóa làng nghề không tránh được những định luật thay đổi tự nhiên về tư tưởng, khoa học, kỹ thuật, không gian theo thời gian, từ thức ăn, quần áo, đến cách phát âm tiếng Việt, làng mạc, tôn giáo, tín ngưỡng, nghệ thuật, tâm lý, tư tưởng, vv... Sự biến đổi văn hóa của một làng nghề có tầm quan trọng trong đời sống cơ chế thị trường và quá trình hội nhập hiện nay. Trong quá trình vận động phát triển của loài người, văn hóa biến động và thay

đổi không ngừng, nhiều giá trị cũ được thay bằng các giá trị mới. Biến đổi văn hóa của làng nghề khi gắn với phát triển du lịch là xu hướng tất yếu trong quá trình hội nhập và phát triển hiện nay. Làng và văn hóa làng nghề truyền thống luôn giữ vị trí và vai trò quan trọng trong mục tiêu cũng như chiến lược phát triển của quốc gia. Là một tổ chức xã hội cơ sở có kết cấu chặt chẽ và thiết chế riêng biệt, làng nghề truyền thống tạo nên sức mạnh cố kết cộng đồng và bảo lưu các giá trị văn hóa cổ truyền. Với vai trò là một trong những thành phần cơ bản tạo nên nền văn hóa dân tộc, văn hóa làng nghề truyền thống tạo nên sức mạnh nội sinh gắn kết và duy trì sự tồn tại giá trị văn hóa lịch sử; tạo nên nét độc đáo, riêng biệt nhưng thống nhất của mỗi cộng đồng văn hóa làng; tạo dựng một nền tảng vững chắc trong sáng tạo và giao lưu với những giá trị văn hóa mới. Trong xu thế hội nhập toàn cầu hóa, đời sống kinh tế - văn hóa – xã hội nước ta đều có những bước thay đổi theo sự vận động của sự giao lưu quốc tế. Gắn kết với phát triển du lịch văn hóa để bảo tồn, phát huy, tạo môi trường tái tạo các lớp giá trị văn hóa qua các yếu tố như: không gian, cảnh quan môi trường, giá trị lịch sử, huyền thoại, giá trị tâm linh, tinh thần, nghệ thuật, giá trị cộng đồng... Bảo tồn làng nghề truyền thống gắn với phát triển du lịch văn hóa là cái nhìn mới trong quá trình phục hồi các lớp giá trị văn hóa lịch sử của làng nghề, đồng thời là một mô hình có tác động tích cực, hiệu quả của du lịch đối với quá trình bảo tồn làng nghề. Giữ gìn và phát huy nghề thủ công truyền thống cổ truyền là góp phần giữ gìn truyền thống văn hóa dân tộc. Gắn kết với hoạt động du lịch đang là một trong những thế mạnh trong vấn đề bảo tồn và phát huy các giá trị văn hóa truyền thống hiện nay. Trong những năm qua, sự vươn lên của một số làng nghề truyền thống vượt bậc là nhờ những chủ trương của nhà nước, nhờ khoa học tiến bộ và lòng nhiệt huyết của những người thợ đi trước đã diu dắt, truyền nghề cho các thế hệ trẻ. Đất nước đang trong quá trình hội nhập, đô thị hóa, giữa những guồng quay của nền kinh tế thị trường, tại sao có những làng nghề, người dân loay hoay tìm mãi cũng không ra hướng đi cho nghề truyền thống của mình, đối mặt với việc làng nghề đang bị mai một như làng giấy Nghĩa Đô, xóm Làng Vòng, đúc đồng Ngũ Xã, làng thuốc Nam Đại Yên... thì tại sao lại có những làng nghề phát triển, người dân càng ngày gắn bó với nghề như xóm Bát Tràng, lụa Vạn Phúc. Thông qua hoạt động du lịch, sự trao đổi hàng hóa, quảng bá sản phẩm truyền thống, đời sống của các nghệ nhân, thợ, người kinh doanh được nâng cao và kinh tế phát triển góp phần tích cực cho vấn đề bảo tồn, làm sống lại các lớp giá trị văn hóa truyền thống trong quá trình đô thị hóa thủ đô Hà Nội hiện nay.

CULTURE

CHÚ THÍCH

¹Ronald Inglehart, Wayne E. Baker (2000), *Hiện đại hoá, biến đổi văn hoá và sự duy trì những giá trị văn hoá truyền thống*, Bùi Lưu Phi Khanh dịch, Đại học Princeton.

²Tạp chí Thông tin UNESCO, tháng 11/1988.

³13. Phạm Đức Dương (2013) *Văn hóa học dẫn luận*, Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội, tr.212.

⁴Nguyễn Thị Phương Châm (2009), *Biến đổi văn hóa ở các làng quê hiện nay*, Nxb Văn hóa Thông tin và Viện Văn hóa, Hà Nội [tr9-11].

⁵Thuộc phường Vạn Phúc, quận Hà Đông, thành phố Hà Nội hiện nay.

⁶Tác giả phỏng vấn tháng 7 năm 2018 tại phường Vạn Phúc.

⁷Phỏng vấn tháng 8 năm 2018

⁸Phỏng vấn tháng 6 năm 2020 tại làng nghề Vạn Phúc

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đào Duy Anh (1992), *Việt Nam văn hoá sử cương*, Nxb TP. Hồ Chí Minh, TP. Hồ Chí Minh.
2. Phan Kế Bính (1990), *Việt Nam phong tục*, Nxb TP. Hồ Chí Minh, TP. Hồ Chí Minh.
3. Nguyễn Thị Phương Châm (2009), *Biến đổi văn hóa ở các làng quê hiện nay*, Nxb Văn hóa Thông tin và Viện Văn hóa, Hà Nội [tr9-11].
4. Phạm Đức Dương (2013), *Văn hóa học dẫn luận*, Nxb Văn hóa Thông tin, Hà Nội, tr.212.
5. Đinh Gia Khánh (1993), *Văn hoá dân gian Việt Nam trong bối cảnh Đông Nam Á*, Nxb Khoa học Xã Hội.
6. Phan Ngọc (2000), *Bản sắc văn hoá Việt Nam*, Nxb Văn hoá Thông Tin, Hà Nội.
7. Trần Quốc Vượng (2006), *Giáo trình Cơ sở văn hoá Việt Nam*, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
8. Trần Ngọc Thêm (2000), *Giáo trình Cơ sở văn hoá Việt Nam*, Nxb Giáo dục, Hà Nội.
9. Ronald Inglehart, Wayne E. Baker (2000), *Hiện đại hoá, biến đổi văn hoá và sự duy trì những giá trị văn hoá truyền thống*, Bùi Lưu Phi Khanh dịch, Đại học Princeton.
10. E.B.Tylor (2001), *Văn hóa nguyên thủy*, Tạp chí Văn hóa nghệ thuật, Hà Nội, tr.7.
11. V.M.Rôđin (2000), *Văn hóa học*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.76.
12. V.M.Rôđin (2000), *Văn hóa học*, Nxb. Chính trị quốc gia, Hà Nội, tr.77.